

JEL classification: G2, G21

NEW REQUIREMENTS FOR BANKING RISK MANAGEMENT AND ORGANIZATION OF BANKING SUPERVISION

Adambekova A.A.,

Doctor of Economic Science. Professor
Narxoz University,
Almaty, The Republic of Kazakhstan

Kazbekova K.M.,

PhD student
Narxoz University,
Almaty, The Republic of Kazakhstan

ABSTRACT

Purpose of research – is to influence prompt decision-making on the financial market in case of risk management of the bank. The banking sector is usually undergoing a serious reform phase. The bank's risk leads to the loss of credit institutions and deterioration of liquidity, due to adverse events occurring, depending on internal and external factors. Investigating the bank's risk management basics using modern approaches to risk assessment and management in banking.

Methodology – the article discusses the organization of the bank risk management system, methods of risk management, quantitative and qualitative risk assessment. Banks use various methods to reduce their risk. Quality of the bank's management, especially the risk management process, are the key factors that ensure stability and security of banks and the banking system as a whole. The main types of risks, risk management system, ways of managing bank risks and ways to reduce them were considered. Common methods of scientific research have been developed.

Original / Value – it is necessary to pay special attention to the risks of banks on the financial market. The deterioration of the situation in the financial market was associated with problems accumulated over many years, and some problems were solved, which in turn led to risks.

Findings – the structure of the bank's risk management mechanism is presented, the characteristics of its elements are identified and the key objectives of the management mechanism are identified. In the study, all banks in the financial market were analyzed using the models in Gretl, with the major risk factors being analyzed.

Conclusion – the mechanism of risk protection of banks consists of current methods of risk management and methods of its reduction. The roles, responsibilities and powers of regulatory bodies in the creation of an effective system of legal norms regulating the peculiarities of the risks taken by the bank are risk management as an element of the internal control system of banks. In the conditions of instability of the modern economy, the banking market can not be risky. The risk is in any bank activity, but it can be at different levels. In addition, the current risk management is to monitor important indicators and timely adopt operative decisions on banking transactions.

Keywords – bank risks, credit organization, profitability, stability, equity, risk management, competition, instability, financial markets, active transactions, internal control, bank system, banking supervisor authorities, executive management.

УДК 336.71; 336.72; 347.732; 336.77; 368

БАНКТІК ТӘУЕКЕЛДЕРДІ БАСҚАРУ ЖӘНЕ БАНКТІК ҚАДАҒАЛАУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ БОЙЫНША ЖАҢА ТАЛАПТАР

Адамбекова А.А.,
э.ғ.д., профессор
Нархоз университеті
Алматы қ., Қазақстан Республикасы
Қазбекова Қ. М.,
PhD докторант,
Нархоз университеті
Алматы қ., Қазақстан Республикасы

АНДАТПА

Зерттеу мақсаты – банктің тәуекелдерін басқару тұрақсыздық жағдайда қаржы нарығында болып жатқан өзгерістерге оперативті түрде шұғыл шешім қабылдауына әсерін тигізу қажет. Банктік сектор, әдетте елеулі реформалар кезеңінен өтуде. Банк тәуекелі ішкі және сыртқы факторларға байланысты қолайсыз оқиғалардың пайда болуына байланысты несие мекемелерінің жоғалуына және өтімділіктің нашарлауына алып келеді. Банк тәуекелдерін реттеу негіздерін ұсынып банктік тәуекелдерді бағалауда және басқаруда заманауи тәсілдерді қолдануды зерттеу болып табылады.

Әдістеме – мақалада банк тәуекелдерін басқару жүйесін ұйымдастыру, тәуекелдерді басқару әдістері, тәуекелдерді сандық және сапалық бағалау әдістері қарастырылды. Банктер тәуекелін төмендету үшін түрлі әдістерді пайдаланады. Банк менеджментінің сапасы, әсіресе тәуекелдерді басқару процесі банктердің және тұтастай алғанда банк жүйесінің тұрақтылығы мен қауіпсіздігін қамтамасыз ететін негізгі факторлар болып табылады. Тәуекелдердің негізгі түрлері, тәуекелдерді басқару жүйесі, банктік тәуекелдерді басқару тәсілдері және оларды азайту жолдары қарастырылды. Ғылыми зерттеулердің жалпы әдістері жасалды.

Түпнұсқа/құндылық – қаржы нарығындағы банктердің тәуекелдеріне аса назар аудару қажет. Қаржы нарығындағы банктердегі ахуалдың нашарлауы көптеген жылдар бойы жинақталған проблемалармен байланысты болып, біраз мәселелер шешімін таппады, ол өз кезегінде тәуекелдерге әкеліп соқты.

Авторлық зерттеу – банк тәуекелдерін басқару механизмінің құрылымы ұсынылып, оның элементтерінің сипаттамалары келтіріліп, басқару тетігінің негізгі міндеттері анықталды. Зерттеуде қаржы нарығындағы барлық банктерге талдау жасалынып, тәуекелге әсер ететін негізгі факторларды ала отырып Gretl ішіндегі модельдерді қолдана отырып талданды.

Қорытынды – банктерді тәуекелдерден қорғау механизмі тәуекелдерді басқарудың ағымдағы және оны азайту әдістерінен тұрады. Банк қабылдайтын тәуекелдердің ерекшеліктерін реттейтін құқықтық нормалардың тиімді жүйесін құрудағы реттеуші органдардың рөлі, міндеттері және өкілеттіктері, банктердің ішкі бақылау жүйесінің элементі ретінде тәуекелдерді басқару болып табылады.

Қазіргі экономиканың тұрақсыздық жағдайында банктік нарық тәуекелсіз болу мүмкін емес. Тәуекел кез келген банк қызметінде болады, тек ол әртүрлі деңгейде болуы мүмкін. Қаржы нарығындағы орта-ша банктердің проблемалары, ол капиталдандырудың және агрессиялық несие саясатын төмендетумен байланысты тәуекелдер. Сонымен бірге ағымдағы тәуекелдерді реттеу маңызды көрсеткіштерді қадағалау және осы негізде банк операциялары бойынша жедел шешімдерді дер кезінде қабылдау болып табылады.

Түйінді сөздер – банктік тәуекелдер, несиелік ұйым, рентабельділік, тұрақтылық, капитал, тәуекелдерді басқару, бәсекелестік, құбылмалылық, қаржы нарығы, ішкі бақылау, банк жүйесі, банктік супервайзерлер.

КІРІСПЕ

Зерттеу тақырыбының өзектілігі Банк секторында тәуекелдердің маңыздылығы тек несие ұйымы тарапынан ықтимал шығындармен ғана емес, сондай-ақ оның қызметіндегі клиенттердің ақшасын және активтерін, тұтастай алғанда банк жүйесінің элементі ретінде оның рөлін пайдалану арқылы анықталады. Банк секторындағы тәуекелдерді басқару саясаты - бұл тәуекелдерді басқарудың жалпы стратегиясын, бағыттарын және тәуекелдерді басқару тәсілдерін, сондай-ақ тәуекелдерді басқару жүйесін дамыту стратегиясын айқындайтын құжат.

Нұрсұлтан Назарбаев жыл сайынғы Жолдауында елдің қаржы секторын «қайта қалпына келтіру» қажет екендігіне аса көңіл аударып, айтқан болатын. Мемлекет басшысы банктік портфельді «нашар» кредиттерден тазартуды аяқтау қажет екенін атап өткен болатын [1].

Қазақстанның қаржы нарығында төл теңгемізге 25 жылдың көлеміде болып қалды, бірақта нарықта болып жатқан өзгерістер өз әсерін тигізуде, әлі де төл теңгеміз нақты қадам басып нық тұра алмай жатыр, теңгеміздің валютаға қатысты курсы күн сайын өзгеруде. Теңге ширек ғасырға айналды. Нарықтық экономикада банктің сәтсіздігі - банк секторын қалпына келтіруге ықпал ететін табиғи процесс.

Банктердің тәуекелдерге аса мән бермегенін ескере отырып, тәуекелді басқару саясатының олқылық жағдайларының қайталанбауын болдырмау мақсатында 2018 жылдың шілдесінде Ұлттық Банктің қадағалау мандатын күшейту үшін заңнамалық шаралар қабылдаған болатын.

Ал ол түзетулер заңды түрде 2019 жылдың 1 қаңтарынан бастап күшіне енеді. Ұлттық Банктің басшылығы SREP (Supervisory Review and Evaluation Process), (Қадағалауды қарау және бағалау үдерісі) негізінде тәуекелге бағдарланған қадағалау жүйесін енгізді.

Бұл, сөзсіз банк секторына жағымды әсер етеді және оның тиімділігін арттырады. Жаңа жүйені енгізуде Ұлттық Банк қаржы секторының үздіксіз жұмыс істеуін қамтамасыз етуде және ең маңызды проблемаларға уақтылы жауап беруін көздейді. Жаңа жүйе заманауи нарықтар дамыған сайын күрделі болып келе жатқан қаржылық тәуекелдердің өзгеретін сипатына бейімделуге мүмкіндік береді. Ұлттық банк пен Қазақстанның Қаржыгерлер қауымдастығы бірлесіп өткізген Қазақстан қаржыгерлерінің VIII съезі ең маңызды шаралардың бірі болып табылады. Когресте ұлттық валютаның қолданылуы, қаржы қадағалауындағы тәуекелге негізделген тәсілдерді енгізу және қолдану, ақшалай қаражаттардың қозғалысы перспективалары, қаржы қызметтерін тұтынушылардың құқықтарын қазіргі заманда қорғау сияқты мәселелерге қатысты шешімдер қабылданған болатын.

Қазақстан банктерінің жоғары тәуекелдік саясатына қатысты жағдайды болдырмау үшін 2019 жылдың қаңтарынан бастап тәуекелге бағдарланған қадағалау тәсілі енгізіледі. Банктерді капиталдандыру талаптары мен тәуекелдерді басқару жүйесі қатаңдатылады. Банк секторын сауықтыру үрдістері және реттеу мен қадағалаудың жаңа тәсілдерін енгізу банк салымшылары үшін тәуекелдерді айтарлықтай азайтады. Сонымен қатар, нашар қарыздардың баланстары мен капиталдандырудың өсуіне байланысты банктер несиелендіру бойынша талаптарды күшейтеді.

Зерттеу тақырыбының маңыздылығы Бүгінгі күні уақтылы қабылданған және іске асырылған бағдарлама жаңа несиелер беру үшін серпін беріп қана қоймай, банктердің несие портфелін жақсартуға мүмкіндік беретініне сенімді болуымызға болады, бұл өз кезегінде банк секторына жағымды әсер етеді.

Зерттеу тақырыбы бойынша отандық және шетелдік ғалымдардың жұмыстары банктік тәуекелдердің өзектілігін алдын ала анықтаған, банктің несие портфеліндегі жүйедегі несие тәуекелдерін талдау мен бағалауға арналған кешенді теориялық және аналитикалық әзірлемелер маңызды болып табылады. Токталып кететін болсақ Лисак Б.И., Исаков У.М., Мақыш С.Б., Исаев И.И., Нургалиева А.М., Коммерциялық банктің несие портфелін қалыптастыру мен басқарудың теориялық және практикалық мәселелерін ресейлік ғалымдар А.С. Бржников, С.М.Ильясов, О.Н.О.Л. Лаврушина, А.В. Малеева, Г.С.Панова, Т.А. Пустовалова, Н.Е.Соколинская, Е.В.Тихомирова, Э.Б. Ширинская, сондай-ақ шетелдік экономистердің жұмысы: Дж. С. Ван Хорн, Р. Котлер, Э.Морсман, (Э. Рид), Дж Синки, С Финли, (В. Bratanovich), (D. Mac-Noton), (F. Night), (M. Higgins) және басқалар. Экономикалық талдау және тәуекелді талдау әдіснамасын әзірлеу бойынша еңбектердің авторлары М.И.Баканов, С.Б. Брингольц, М.В. Грачева, Г.Б. Клейнер, Д.А. Лапченко, М.В. Мельник, В.В. В.С.Софонов, Н.П.Тихомиров, Т.М.Тихомирова, А.Шапкин, А.Ш.Шеремет, А.Г.Шоломицкий және басқалар.

Жұмыстың мәні Нарықтық өзгерістердің салдарынан банк қызметі үлкен тәуекелге ұшырап отырады. Банк функционалдық функциядан басқа, қоғамдық маңызы бар функцияларды да атқарады және ақша-несие саясатын жүргізеді. Банк тәуекелдерінің көрінісі - кірістіліктің азаюы, өтімділіктің жоғалуы, активтерді жоғалту және т.б. Бірақ жалпы алғанда олар кредиттік мекемелердің қаржылық сенімділігіне және тұтастай алғанда банк жүйесінің тұрақтылығына әсер етеді, сондықтан оларды басқаруға және алдын алу қажет [2]. Кейбір банктерде тұрақсыз кепілмен қамтамасыз етілмеген кредиттердің үлесі олардың несие портфелінің 80% -нан асты. Бұл өте жоғарғы тәуекел болып саналады. Осыған байланысты, өткен жылы Ұлттық Банк екінші деңгейдегі банк секторының қаржылық тұрақтылығын арттыру бағдарламасын іске асырды. Қазақстан банктерінің жоғары тәуекелдік саясатына қатысты жағдайды болдырмау үшін 2019 жылдан бастап тәуекелге негізделген тәсіл енгізіледі.

Оның басты мақсаты - банк секторын жұмыс істемейтін несиелердің деңгейін төмендету және экономиканы кредиттеудің одан әрі өсуіне жағдай жасау үшін белсенділікті арттыру арқылы банк секторын жетілдіру болып табылады [3]. Мемлекеттің бағдарламасы аясында бес ірі банкке («Еуразиялық банк» АҚ, «АТФ Банк» АҚ, «Цеснабанк» АҚ, «Банк ЦентрКредит» АҚ және «Bank RBK» АҚ) көмек көрсетілді. Бұл елдегі экономикалық өсімге негізгі қолдау көрсетті. Олар бүкіл банк жүйесінің несие портфелінің 30% -ын және халықтың барлық депозиттері мен мемлекеттік секторының 25% -ын құрады.

Екінші деңгейдегі банктер - бағдарламаға қатысушылардың нашар қарыздардың басым бөлігін шығарып, экономикаға кредит беруді бастады. Бағдарлама аясында банктер қарыз алушылардың қайта құрылымдауын шамамен 865,4 млрд. теңгеге және 775,5 млрд. теңгеге жуық сомаға есептелген проблемалық несиелерді есепке ала отырып 2018 жылдың басынан бастап несие берді. Бұдан басқа, жұмыс істемейтін қарыздарды 2017 жылдың басында 25% -дан бастап 2018 жылдың 1 қарашасына дейін 50% -ға дейін екі еседен артық ұлғайуына да аса назар аудару керек.

Өз кезегінде, банктердің акционерлері бес жыл ішінде 421 млрд. теңге мөлшерінде банкті қайта капиталдандыру және активтердің сапасын (қарыз алушыларды оңалту, қосымша кепілдікті қамтамасыз ету, қарыздарды жинау) 1,2 трлн теңгеден астам сома мөлшерінде қажетті шараларды қабылдауға тиіс.

Зерттеудің негізгі бөлігі

Зерттеудің негізгі ережелері Ұлттық Банктің қадағалау мандатын күшейту шеңберінде нормативтік-қадағалау мандатын заңнамалық тұрғыда нығайтып және банктердің нақты қаржылық жағдайына қадағалау туралы шешім қабылдап, сондай-ақ банктердің активті және пассивті операцияларын шекті деңгейге дейін алдын-алу шараларын қолдана отырып банктер тәуекелге бағдарланған қадағалау принциптеріне көшті.

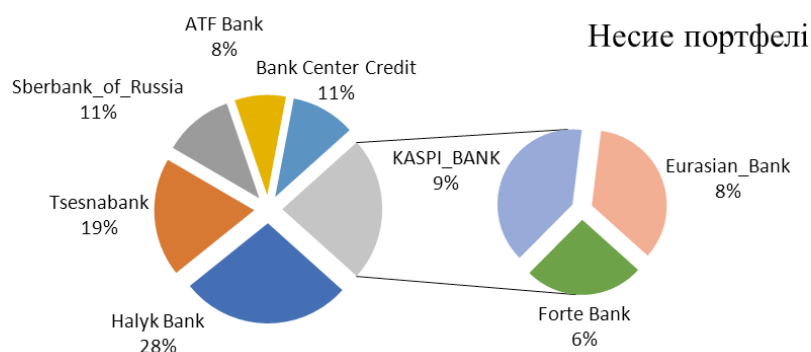
Бұл шаралар, орта мерзімдік перспективада банк секторын тұрақтандыруға және экономиканы кредиттеуде банктердің рөлін арттыруға мүмкіндік беретін, банктік операцияларды жүзеге асыруда банктердің жағымсыз тәжірибесін жоюға мүмкіндік береді. Жалпы 2018 жылдың 9 айында инфляция 3,3% -ды құрады. Жылдық инфляция 2018 жылдың қыркүйегінде өткен жылдың аяғында 7.1% салыстырғанда 6.1% -ға дейін төмендеді. Инфляцияның өсу тәуекелін төмендету үшін 15 қазанда базалық ставка 9% -дан 9,25% -ға дейін өсті. Негізгі бағамның жаңа деңгейі теңге активтеріне деген сұранысты арттырып, қолайлы ақша жағдайларын сақтайды. Проблемалық активтерді есептен шығарудың тиімділігін арттыру үшін заңнамалық деңгейде проблемалық кредиттер нарығы үшін жағдайлар жасалды, жұмыс істемейтін активтерді арнайы еншілес ұйымдарға беру үшін салық жеңілдіктері ұсынылды.

Зерттеу көрсеткіштері Өткен жылы қабылданған банк секторының қаржылық тұрақтылығын арттыру бағдарламасы 2018 жылдың қаңтарынан қыркүйек айына дейін шамамен 794,3 млрд т болды. Банктер міндеттемелерді 1,2 трлн теңгеге жуық «жаман» активтерді азайтуға міндеттелді. Банктердің банкроттығы немесе дефолтқа ұшырауы экономикалық жағдайға, тәуелсіз рейтингіге немесе саяси жағдайға да кішкене болса да байланысты болып келеді. Мысалы, 2017 жылы АҚШта сегіз банк банкрот деп танылды. Ресейде 2017-2018 жылдары 82 банкке қатысты сақтандыру төлемдері орын алды, ал өткен үш жылда 310 банк болды. Қазақстанда 2017 жылы «Delta Bank» АҚ-дан лицензиядан айырылды, 2018 жылы төрт банк дефолтқа ұшырады, олардың үшеуі - «Банк Астана» және «Qazaq Banki» АҚ, «Эксимбанк» АҚал «Казкоммерцбанк» АҚ «Халық банк» АҚ иелігіне өтті. Ол банктердің нарықта өз үлесі

елеулі болды, әсіресе алпауыт «Казкоммерцбанк» АҚ айтып кетсек болады. Қаржы нарығындағы үлесін ескерсек, «Qazaq Banki» - 0,9%, «Эксимбанк - 0,3%», «Астана Банкі» - 1%, болатын, сондықтан олар қаржы нарығына айтарлықтай қауып тудырған жоқ, бірақ та бірнеше жыл қаржы нарығында өз үлесін қоса, банктік қызметтерін көрсете білген банктердің алдын ала болжап, басқара алмайтын тәуекелдерді жіберіп алуы осындай жағдайға әкеліп отыр десек те болады. Дағдарыс жағдайында банктердің проблемаларын тек мемлекет қана шеше алады, сонымен қатар қаржы қатынастарын қалпына келтіру және тұтастай алғанда елдің экономикасын одан әрі дамыту үшін барлық жағдайларды жасай алады [4]. Мұндай мемлекеттік қолдау тек ерекше елеулі жүйелік дағдарыс кезінде қолданылады.

Қолданбалы зерттеу әдістері ҚР екінші деңгейдегі банктердің несиелік портфелінің жағдайын қарастыратын болсақ, «Казкоммерцбанк» АҚ қаржылық қиындықтарға төтеп бере алмай, ішкі тәуекелін дер кезінде шеше алмай биылғы жылы «Халық банк» АҚ еншісіне өтті. Қазір топты «Халық банк» АҚ бастап тұр. Қазақстандағы топ сегіз банк секторларына талдау жасау барысында ел экономикасын ЕДБ арасында несиелеу, несиелік беру қарқынының баяу дамып жатқандығын байқаймыз. Қаржы нарығындағы ірі сегіз банктің несиелік портфелін қарастыратын болсақ [5].

1. Халық банк АҚ несиелік портфелі 28% құрады.
2. Цеснабанкте АҚ 19% құрады.
3. Сбербанк АҚ 11% құрайды.
4. Банк Центр Кредит АҚ 11% құрады.
5. Каспий банк АҚ 9% құрады.
6. АТФ банк АҚ 8 % құрады.
7. Еуразиялық банкі 8 % құрады.
8. Форте банк АҚ 9% құрады.

1 – сурет – 2017 жылдардағы ҚР-ның кейбір ЕДБ-нің несиелік портфелінің көлемі % берілген.
Ескерту: [5] дерек көзі негізінде авторлармен құрастырылған.

Қаржы нарығында несиелік портфелінің банк арасындағы үлесін қарастыратын болсақ бөлшек несиелік ұсынатын, яғни тұтынушы несиелер көп көңіл бөлетін, көбінесе жеке тұлғаларға қызмет көрсететін банктер Каспий банк АҚ 9%, Еуразиялық банкі 8 %, Форте банк АҚ 9% болып барлығы нарықтың 23 % құрап отыр .

Банк функционалдық функциядан басқа, қоғамдық маңызы бар функцияларды да атқарады және ақша-несиелік саясатын жүргізеді. Нарықтық өзгерістердің салдарынан банк қызметі үлкен тәуекелге ұшырап отырады.

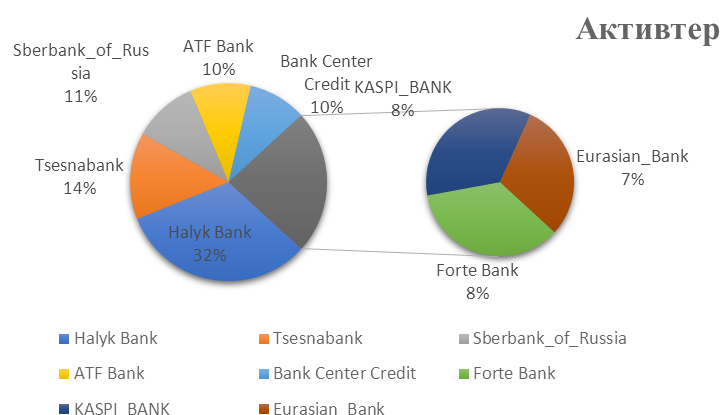
Банк тәуекелдерін анықтау және бақылау тараптардың көпшілігіне қызығушылық тудырады.

Банктің нақты қауіп-қатер деңгейін бағалау екі тәсілден тұрады.

- a) қауіп-қатер көрсеткіштерінің деңгейін бағалау.
- b) активтердің қауіп-қатер топтары бойынша жіктеу.

Тәуекелдің көрсеткіштерін жіктеу тәуекелдің көлемі мен индикатор түріне негізделуі мүмкін. Өзінің бағалау объектісімен байланысты тәуекелдер көлеміне байланысты, банктің портфельдік тәуекелін, жеке тәуекелді және күрделі тәуекелді бағалау әдісі анықталған [6].

Банк активтерінің сапасы банк операцияларының барлық аспектілеріне әсер етеді. Егер заемшылар несиесі бойынша пайыздар төлемесе, банктің таза пайдасы төмендейді. Өз кезегінде, төмен кірістер (таза табыс) өтімділіктің болмауына әкелуі мүмкін. Ақшалай қаражаттың жеткіліксіз болған жағдайда банк өз міндеттемелерін әкімшілік шығыстарды және оның қолданыстағы несиелері бойынша пайыздарды төлеуге ғана ұлғайтуға міндетті. Тұрақсыз (төмен) таза пайда банк капиталын ұлғайтуға мүмкіндік бермейді [6]. Нашар активтердің сапасы капиталға тікелей әсер етеді. Егер қарыз алушылар қарыздың негізгі сомасын төлемейтін болса, активтер олардың құнын талап етеді және капитал азаяды, өте көп қарыздар қазіргі кезде несиелік тәуекел деңгейін бодыруда. Қаржы нарығындағы ірі сегіз банктің активтерін қарастыратын болсақ

2 – сурет –2017 жылдардағы ҚР-ның кейбір ЕДБ-нің активтер көлемі % берілген.
Ескерту: [5]дерек көзі негізінде авторлармен құрастырылған.

Берілген диаграмма бойынша талдау жасасақ Халық банк АҚ 32 %, Цеснабанкте АҚ 14%,Сбербанк АҚ 11%, Банк Центр Кредит АҚ 10%, АТФ банк АҚ 10 %, Каспий банк АҚ 8%, Форте банк АҚ 8%,, Еуразиялық банкі 7 % құрап отыр.

Негізгі нәтижелер. Талдауға алынған айнымалылар бойынша статистикалық сипаттамалар 1-кестеде көрсетілген. Банктердің көрсеткіштері негізінде жасалған. Тәуелді айнымалы ретінде банктердің (Assets)активтері алынды.Банк (Assets)активтеріне міндеттемелер,ROA,NPL,ROEбайланысы бар екені аңғарылады. Алған факторларды X1 ден X14 GRETЛ бағдарламасы арқылы маңызды екенін тексере аламыз.Модель 1:МНК кіші квадраттар әдісі (метод наименьших квадратов)

1 – кесте .Модель 1: Gretl// МНК, алынған көрсеткіштер 1-32 (n = 31)

Тәуелді айнымалы: Assets (Актив)

	Коэффициент	Ст. ошибка	t-статистика	Р-значение
const	37,1610	7,69979	4,826	0,0002 ***
Liabilities	-0,234111	0,0973366	-2,405	0,0295 **
Growth_of_capital	0,139726	0,0978570	1,428	0,1738
Loans_90d	6,23238e-08	4,24799e-08	1,467	0,1630
Eqity	2,36734e-08	3,53929e-08	0,6689	0,5137
Size	0,0128938	0,0872006	0,1479	0,8844
ROA	1,40032	0,593173	2,361	0,0322 **
Credit_portfolio	-2,20859e-09	5,37361e-09	-0,4110	0,6869
Portfolio	0,0653407	0,0572242	1,142	0,2714
Loans	0,111953	0,138105	0,8106	0,4302
NPL	-1,82326e-07	8,52823e-08	-2,138	0,0494 **
NPL1	0,00272259	0,00810237	0,3360	0,7415

Продолжение таблицы

Deposits	-9,26334e-09	7,14746e-09	-1,296	0,2146
Deposits1	0,0241578	0,0358259	0,6743	0,5104
ROE	-0,396898	0,153341	-2,588	0,0206 **
CIR	-0,0891888	0,0473814	-1,882	0,0793 *

Среднее зав. перемен	16,80645	Ст. откл. зав. перемен	9,371657
Сумма кв. остатков	275,0365	Ст. ошибка модели	4,282028
R-квадрат	0,895615	Испр. R-квадрат	0,791231
F(15, 15)	8,579961	P-значение (F)	0,000077
Лог. правдоподобие	-77,82230	Крит. Акаике	187,6446
Крит. Шварца	210,5884	Крит. Хеннана-Куинна	195,1237

Исключая константу, наибольшее р-значение получено для переменной 3 (Size)

Бұл модельде қаржы нарығындағы банктердің көрсеткіштері алынды, оның ішінде Assets (Активтер), Liabilities(міндеттемелер), Loans_90d (90 күннен асқан күмәнді несиелер), Equity(капитал), Credit_portfolio, (Несие портфелі) Loans (несиелер) ді Gretl моделі бойынша есептелінді [7].

Талдай отырып, біз болжамды X4, оның мультиколинеарлы болмағанына қарамастан, оның Р-мәні 0,05-ден жоғары болғандықтан, тендеудің үлгісіндегі маңыздылығын растайды. Яғни біздің модель мынадай тендеу күйінде шығады ($y = a_0 + a_1 x_1$). Біздің жағдайымыздағы тәуелсіз фактор X1 маңызды болып тұр, өйткені оның Р-мәні $P = 0,05$ -ден әлдеқайда аз екенін көреміз, яғни нөлдік гипотеза қабылданбайды және баламалы гипотеза расталды. Сондай-ақ, біз оны мәндер арқылы тексере аламыз t-статистика

Алынған мәліметтер негізінде көптік регрессиялық тендеу жазылуы мүмкін. Бірақ біз өзіміздің моделіміз маңызды деп есептегеннен кейін ғана сенімді бола аламыз:

а) Стьюдентт-критериясын көмегімен көп регрессиялық тендеу коэффициенттерінің статистикалық маңыздылығын бағалау.

б) Жасалған модельдің статистикалық маңыздылығын және зерттеу объектісін талдау және болжау үшін оны қолданудың орындылығын сипаттайтын Фишер критерийінің көмегімен тұтастай алғанда регрессиялық модельдің сапасы бағаланады.

Корреляциялық-регрессиялық талдау барысында біз Активтің міндеттемелерге, ROA, ROE, NPL айнымалыларға елеулі түрде индикатор болатынын анықтадық. 1-кестеден R-квадрат = 0.89 және көбінесе R корреляциялық коэффициентінің емес екенін, бірақ оның көпше (жалпы) анықтау коэффициенті деп аталатын R2 квадраты екенін көреміз.

$R^2 = 0.89$ коэффициенті тиімді индикатордың ауытқуының 89% моделіне енгізілген факторлармен түсіндіріледі, ал 11% біз модельге кірмеген басқа факторлармен түсіндіріледі.

Мемлекет ел экономикасына маңызды рөл атқаратын жүйелі банктерге көмек көрсетуге мүдделі. Мысалы, біздің елімізде бір немесе бірнеше стратегиялық маңызыбар банктердің банкроттығы ел экономикасы үшін салдары қиынболуы мүмкін, өйткені қарапайым депозиторлар, кәсіпкерлер субъектілері (кәсіпорындар, банктердегі шоттары бар фирмалар) мүдделері зардап шегеді. Ірі банктерді мемлекеттік қолдаудың тағы бір маңызды факторы, олардың банктік бизнесті дамытудағы ұзақ мерзімді стратегиялық мүдделері болып табылады. Тәуекелді зерделеу кезінде екі негізгі бағытты бөліп көрсету қажет [8].

- қауіп деңгейін анықтау,
- тәуекелдерді азайту бойынша шешімдер қабылдау.

Банктердегі тәуекелдерді басқару жүйесін қоса алғанда, корпоративтік басқарудың төмен деңгейін, сондай-ақ басқарушы органдардың жауапкершілігінің төмен деңгейін атап көрсетуге болады [9]. Мемлекет экономикамыз үшін ірі банктердің жүйелік маңыздылығын ескере отырып, банктерді капиталдандыру бойынша, банктердің акционерлерін белсенді тарту арқылы қайтарымды негізде мемлекеттік қолдау көрсету туралы шешім қабылдаған болатын. Банк секторындағы тоқыраудың салдарынан үкімет бұл саланы қолдау жөніндегі шараларды жалғастыруда.

Осыған орай, орташа банктерге қатысты, Ұлттық Банк болашақта алынған несиелер мен мүлікке қатысты тараптармен жұмыс істемейтін қарыздарды жаппай берудің теріс тәжірибесін жою жөнінде шаралар қабылдады.

Банкілік дағдарыстар өндірістік дағдарыстарға қарағанда ауыр болады, себебі олар ақша ағыны тізбегі арқылы байланыстырылған қатысушылар үшін көптеген қаржылық шығындарға алып келеді. Банктің стратегиясын таңдаған кезде банктік қызметтер нарығы және оның жеке сегменттері зерттеледі [10].

Ең қауіпті стратегиялардың ішінде: көшбасшының стратегиясы және жаңа нарықта жаңа қызметтерді сатумен байланысты стратегия [11]. VIP-клиенттермен жұмыс істеу стратегиясында кем емес, бұл қызметтерді жекелендіруді көздейді.

Барлық банктер үшін бірдей болатын ішкі департаменттар қатарына мыналар жатады:

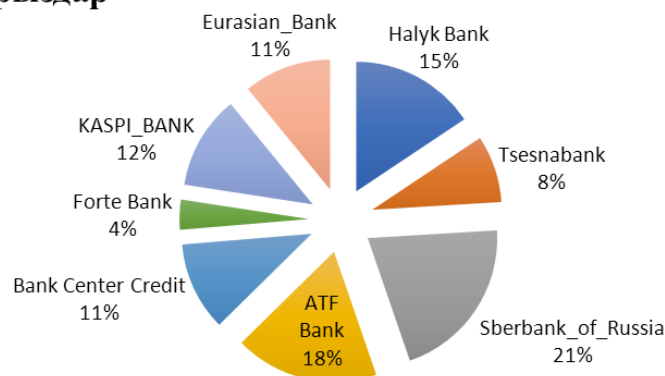
- 1) банк менеджменті;
 - 2) комитеттер;
 - 3) банк филиалы;
 - 4) функционалдық бірліктер;
 - 5) аналитикалық бөлімдер;
 - 6) ішкі аудит және бақылау қызметі;
- заң бөлімі.

Қолайсыз оқиға болған кезде, яғни тәуекелдің пайда болуы, банкте ғана емес, сонымен қатар банк клиенттерінде де болып жатады, немесе керісінше клиентте болып жатқан мәселелер тәуекел тудырса ол да банкке әсерін тигізеді.

Зерттеу нәтижелері Банктердің қаржылық жағдайына көбінесе 90 күннен асқан несиелер, яғни проблемалы күмәнді несиелер қатты әсер етеді. Банктік ортада ол несиелер портфеліндегі мерзімді және мерзімі өткен берешектің жалпы сомасын көрсететін NPL болып табылады.

Осы NPL-дің күрт өсуінен биылдың өзінде бірнеше банк дефолтқа ұшырады. Банк қарыз алушылары өздерінің ауыртпалықтарын жеңуді қиындатады. Респонденттердің сұрауы бойынша 43% қаржылық қиындықтарға яғни (жылына екі есе) тап болады екен. ҚР банктерінің NPL көз жүгіртсек, жағдай төменгідей, яғни сегіз банктің нарықтағы NPL көлемі% берілген.

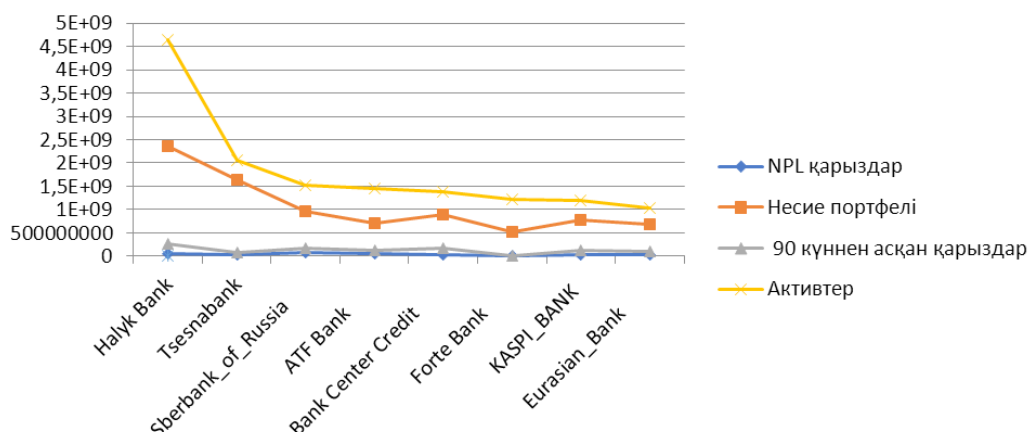
NPL қарыздар

3-сурет–2017 жылдардағы ҚР-ның кейбір ЕДБ-нің NPL деңгейі % берілген.

Ескерту: [5] дерек көзі негізінде авторлармен құрастырылған.

NPL- жұмыс істемейтін қарыз, негізгі қарыздар 90 күн немесе одан артық мерзімі өтіп кеткен несиелер немесе төлемдердің толық көлемде орындалатынына күмәнданудың басқа себептері бар несиелер, несиелер бойынша бастапқы шарттың талаптары орындалмаған заемдар. Көптеген мерзімі өткен несиелер банкті банкротқа ұшыратуы мүмкін.

4-сурет–2017 жылдардағы ҚР-ның кейбір ЕДБ-нің NPL,несие портфелі,90 күннен асқан қарыздар, активтер деңгейі % берілген.

Ескерту: [5] дерек көзі негізінде авторлармен құрастырылған.

Алғашқы тоғыз айдың қорытындысы бойынша, банктің қарызын беру өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 42%-ға артты.Соңғы бірнеше жылда рекордтық 30% өсім байқалды, әрбір төртінші қолма-қол ақша несие проблемалы болып табылады. GRETl бағдарламасын пайдалана отырып келесі есепті шығарамыз:

2 – кесте. Модель 2: Gretl // МНК, алынған көрсеткіштер 1-32 (n = 31)

Тәуелді айнымалы: : NPL(жұмыс істемейтін қарыз)

	Коэффициент	Ст. ошибка	t-статистика	P-значение	
Assets	-577721	254828	-2,2671	0,0327	**
ROA	109521	1,43442e+06	0,0764	0,9398	
Liabilities	265249	70619,1	3,7560	0,0010	***
Equity	-0,0786939	0,036191	-2,1744	0,0398	**
ROE	-164751	342988	-0,4803	0,6353	
Credit_portfolio	0,00296448	0,00993649	0,2983	0,7680	
Loans_90d	0,292296	0,0640243	4,5654	0,0001	***
Среднее зав. перемен	20355959	Ст. откл. зав. перемен	29276781		
Сумма кв. остатков	2,62e+15	Ст. ошибка модели	10452510		
R-квадрат	0,931998	Испр. R-квадрат	0,914997		
F (7, 24)	46,98981	P-значение (F)	1,75e-12		
Лог. правдоподобие	-541,0531	Крит. Акаике	1096,106		
Крит. Шварца	1106,144	Крит. Хеннана-Куинна	1099,378		

Бұл Gretl моделінде алдында алынған байланысы жоқ көрсеткіштер алып тастап,байланысы бар тәуелді айнымалы көрсеткіштер ғана қалды.Оның ішінде Assets (Активтер), Liabilities (міндеттемелер), Loans_90d (90 күннен асқан күмәнді несиелер), Equity (капитал), Credit_portfolio (несие портфелі) алынды.Айнымалы көрсеткіш NPL - (жұмыс істемейтін қарыз). Айнымалы көрсеткіш NPL ге Liabilities(міндеттемелер), Assets(Активтер), Equity(капитал), Loans_90d арасында қатты байланыс бар екені байқалады. F = 46.9, яғни F = 4.057 кестеден үлкен.

Демек, біздің модель өзекті және маңызды болып табылады және әрі қарай болжау үшін пайдаланылуы мүмкін деп айтуға болады. 2-кестеден R-квадрат = 0.91 және көбінесе R корреляциялық

коэффициентінің емес екенін, бірақ оның көпше (жалпы) анықтау коэффициенті деп аталатын R^2 квадраты екенін көреміз. Fisher (Фишер критерии) өлшемі бойынша.

$R^2 = 0.91$ коэффициенті тиімді индикатордың ауытқуының 91% моделіне енгізілген факторлармен түсіндіріледі, ал 9% біз модельге кірмеген басқа факторлармен түсіндіріледі.

Корреляциялық-регрессиялық талдау барысында біз Активтер, міндеттемелер, 90 күннен асқан күмәнді несиелер, капитал NPL ге елеулі түрде индикатор болатынын анықтадық.

Корреляциялық-регрессиялық талдау барысында біз NPL дің басқа айнымалыларға елеулі түрде индикатор болатынын анықтадық.

Ағымдағы тәуекелдерді реттеу маңызды көрсеткіштерді қадағалау және негізде банк операциялары бойынша жедел шешімдерді қабылдау болып табылады. Банктерді тәуекелдерден қорғау механизмі тәуекелдерді басқарудың ағымдағы және оны азайту әдістерінен тұрады [12].

Тәуекелдерді қадағалау жүйесіне келесі элементтер жатады:

- тәуекелдерді анықтау әдістері,
- тәуекелдерді бағалау әдістері,
- тәуекелдерді бақылау механизмі.

Тәуекелдерді басқару саясаты- банктік қызмет көрсету нарығында банктің қызметінің тиімділігі мен масштабына сәйкес келуін қамтамасыз етуге арналған [13].

Тәуекелдерді басқару саясатының негізгі мақсаттары:

- a) жоғары сапалы активтер портфелін құру қағидаттарын қалыптастыру;
- b) банк капиталына тән тәуекелдерді жабу үшін олардың қауіпсіздігін ескеру, активтер портфелін қалыптастыру;
- c) тәуекелдердің қолайлы деңгейін ұстап тұру арқылы операциялар көлемін ұлғайту;
- d) тәуекелдерді басқару жүйесін дамыту;
- e) қолданыстағы жаңғырту және тәуекелдерді басқарудың жаңа тәсілдерін құру; банктегі тәуекелдерді басқару мәдениетін дамыту.

Банктің банкроттығының теріс салдарынан тұтынушыларды қорғаудың рөлі 140 елдің, оның ішінде Қазақстан аумағында жұмыс істейтін депозиттерге кепілдік беру жүйесі жатады. Депозиттерді кепілдендіру - бұл қауіпсіздік жастығының бір түрі және банк секторының қаражаты есебінен халықтың жинақ ақшасын жоғалтуға қарсы бірлескен сақтандыру әрекеті ретінде саналады [14]. Сонымен қатар, соңғы бірнеше жылда ішкі қаржы нарығында қиындықтарға қарамастан ашылған оқиғалар оң өзгерістерді енгізе бастады. Қазақстан инфляцияға бағытталған және еркін өзгермелі айырбас бағамына ауысты, қоғамда көптеген келіспеушіліктер мен келіспеушіліктер болды. Тәуекелді сәйкестендіру қауіп-қатерді анықтайтын бағыттардан тұрады [15]. Тәуекелді анықтау қауіпті аймақтарды анықтаумен қатар, осы салалармен байланысты банктің практикалық пайдасы мен ықтималдың теріс салдарын да қамтиды. Тәуекелді, сондай-ақ оның басқару жүйесінің басқа элементтерін анықтау үшін, тиісті ақпаратты жою және өндеуден тұратын жақсы ақпараттық базаға ие болу өте маңызды [16].

Тиісті ақпараттың рөлі кез-келген тәуекел үшін өте маңызды.

Тәуекелдің дәрежесін бағалау үшін сапалы және сандық талдау жүргізіледі.

–*Сапалы талдау* – факторлармен анықталған тәуекел деңгейі мен ықтималы қауіпті аймақтарды талдау.

Осы негізде сапалы талдау банк тәуекелінің әрбір түріне тән факторлардың нақты анықталуына негізделген. Сапалық талдаудың моделі банктің несиелік портфелін талдау мысалында айқын көрінеді [17].

–*Сандық талдау* – тәуекел дәрежесін ресімдеуге бағытталған.

Сандық талдауда шартты түрде бірнеше блокты ажыратуға болады: тәуекел дәрежесін бағалау өлшемдерін таңдау;

- 1) банк үшін қолайлы тәуекелдердің жекелеген түрлерінің деңгейін анықтау;
- 2) жеке әдістерге негізделген тәуекелдің нақты дәрежесін анықтау;
- 3) болашақта тәуекелдің жоғарылау немесе азайту мүмкіндігін бағалау.

Тәуекелдерді бағалау көрсеткіштері ретінде: факторлар; болжамды жоғалту; банктің портфельдерін сегменттеу көрсеткіштері (активтер портфелі, кредит, депозиттік ресурстар, инвестициялар, сауда портфельдері және т.б.).

Тәуекелдерді бақылау – бұл тәуекел түрлері бойынша тәуекелдерді индикаторларды жүйелі талдауға және оның пайда болу деңгейін сақтай отырып, тәуекелдерді барынша азайтуға бағытталған шешімдер қабылдау.

Тәуекелдерді бақылау үдерісі мыналардан тұрады: тәуекелге мониторинг жүргізу үшін жауапкершілікті бөлу, тәуекелдер менеджменті әдістерін анықтау [18].

Мониторинг тәуекелдерінің жауапкершілігі банктің функционалдық бөлімшелеріне, оның мамандандырылған комитеттеріне, ішкі бақылауына, аудитіне және талдауына жүктеледі. Ереже банк тәуекелдерін қорғауға бағытталған әдістер жиынтығымен анықталады. Тәуекелдікті бақылау оны азайту немесе жою үшін тәуекелді уақтылы анықтауға бағытталған шараларды қамтиды [19].

Тәуекелді басқарудың үш тәсілі бар:

- 1) ішкі аудит;
- 2) сыртқы аудит;
- 3) ішкі бақылау.

Ішкі аудитті банктің ішкі құрылымдық бөлімшесі жүзеге асырады, ол банктің жеткіліктілігі мен тиімділігін тәуелсіз бағалауды қамтиды. Ішкі аудит банктің мүддесінде қалыптасады және оның ішкі құжаттарымен реттеледі. Ішкі аудит институттары банктің иелері тағайындаған аудиторларды, аудиторлық комиссияларды, ішкі аудиторларды немесе ішкі аудиторлардың топтарын қамтиды [20]. Тәуекелдерді бақылау және қадағалау банктің ішкі бақылау жүйесі шеңберінде жүзеге асырылады. Сыртқы аудиттен өзгеше, ішкі аудит мақсаттары басқару талаптарына сәйкес өзгертіледі. Сыртқы аудитордың негізгі мақсаты – банктің қаржылық есептілігінің сенімділігі туралы және ҚР заңнамасына есеп беру рәсімінің сәйкестігі туралы пікірдің көрінісі арқылы анықталады. Аудитор қаржы есептілігінің барлық елеулі аспектілері бойынша өз пікірін көрсетеді. Ол бастапқыда ішкі аудит қызметінің қаншалықты тиімді екендігін бағалауы керек. Тәуекелдерді басқару жүйесін ішкі бақылауды тәуекелдерді басқару жөніндегі бас ұйымның өкілі жүзеге асырады [21]. Тәуекелдерді басқару жүйесінің ішкі бақылауы тәуекелдің алдын алудың тиімді әдісі болып табылады және тәуекелдерді басқару саясатының тиімділігін бағалау және мониторинг жүргізу болып табылады [22]. Зияндардың себептерін зерттеу, тәуекелдерді барынша азайту мақсатында бизнес-процестерді оңтайландыру бойынша шараларды әзірлеу, жаңа өнімдердің тәуекелін бақылау және тәуекелді операцияларды жасау болып табылады.

Тәжірибелік ұсыныстар Кредиттік тәуекелді басқару үдерісіне ерекше назар аудару қажет, өйткені оның сапасы оның сапасына байланысты.

Тиімді басқарудың негізгі элементтері: жақсы дамыған несие саясатының болуы, несие портфелін басқаруы, қарыздарды тиімді бақылауы және, ең бастысы, осы жүйеде жұмыс істеу үшін білікті қызметкерлердің болуы. Банктер экономиканы несиелендіру арқылы ақша қаражатын қайта бөлудің негізгі функциясын орындайды, кәсіпкерлікті қолдауға арналған түрлі мемлекеттік бағдарламалар бойынша несиелер береді [23]. Банк жүйесінің жалпы несие портфелінің 33% -ы проблемалық несиелерді құрауда. Атап айтқанда, кейбір банктерде оңды солды, несиелік қабілетті талдамай, тәуекелін бағаламай несие беріліп, олардың басым бөлігі қайтарылмады.

Тәуекелдерді басқарудың жалпы көзқарасы мыналар болып табылады:

- тәуекел жағдайында мүмкін болатын салдарларды зерттеу;
- зиянды болдырмау немесе азайту жөніндегі шараларды әзірлеу;
- теріс нәтижелер бейтараптандырылуы мүмкін қауіп-қатерді бейімдеу жүйесін енгізу.

Алайда, ақша нарығындағы жағдайды тұрақтандыру үшін көп жұмыс атқарылды [24]. Қазіргі уақытта қазақстандық ақша рыногының конъюнктурасы қалыпты болып қалып отыр, бұл жүйеде өтімділіктің құрылымдық профицитінің жалғасуы есебінен 3,5 триллион теңгені құрады.

Қысқа мерзімді перспективада нарықтағы ставкалар базалық ставкалардың төменгі шегінде, ол мерзімді түрде валюта нарығындағы құбылмалылық кезеңдеріне ықпал жасайды. Саладағы қадағалау бір уақытта либералды болғандықтан, мемлекет банктерге өтімділікпен бірнеше рет көмек көрсетуге тура келді. Сондықтан, Ұлттық Банктің қадағалау функцияларын өзгерткеннен кейін бұрынғы қадағалау салдарын болдырмау мүмкін болды. Бірақ шын мәнінде, банктерге көмек қажет болды -

жүйеде жинақталмаған жұмыс істемейтін несиелердің үлкен саны және бұл мәселені шешуді бастаған Ұлттық Банктің қазіргі басшылығының пайдасына 2017 жылдың сәуір айында реттеуші банк секторын сауықтыру бағдарламасын іске қосты. Жалпы сомасы 653 млрд. Теңгеге «АТФ Банк», «Еуразиялық банк», «Цеснабанк Банк», «ЦентрКредит» және «Bank RBK» банкі көмек көрсетті. Сарапшылар қаржы секторындағы оқиғаларды мұқият бақылап отырады, сондықтан зейнетақы активтерін басқару өте теңдестірілген болуы керек. Соңғы екі жылда шетелдік эмитенттердің қаржы құралдарына салынған инвестициялардың көлемі зейнетақы активтерінің 6,5% -дан 22,5% -на дейін ұлғайтылғанын атап өту қажет. Портфельді әртараптандыру үшін шет елдердің эмитенттерінің өтімді қаржы құралдарына валюталық бөлікті инвестициялау қажет [25]. Сонымен қатар, мұндай инвестицияның үлесі 22,5% -ды құрайды, өйткені қалған зейнетақы активтері басқа салаларға инвестицияланады. Тәуекелдерді әртараптандыру неғұрлым белсенді болса, соғұрлым жақсы. Үстіміздегі жылда қордың инвесторлары үшін БЖЗҚ зейнетақы активтерінің портфелінің кірістілігі 7,75% болды, инфляция деңгейі 3,3% болды.

Қаржыгерлер съезінің қарсаңында сарапшылар қазақстандық қаржы секторының жағдайын теріс бағалады. Биылғы жылы Қазақстанның банк секторы үшін күш сынағы болды. 2018 жылы екі банк қашықтыққа жетуге үлгерді. Сонымен қатар, мысалы, «Банк Хоум Кредит» АҚ нарықта сенімді. Банктегі «улы» кредиттердің үлесі аз болғанына қарамастан, қаржы институты биыл қарыз алушыларды таңдау процесін жақсартты. Банк өз бизнесін тиімді дамытуды жалғастырып келеді, бұл біздің қаржылық көрсеткіштеріміз дәлелдейді. Жыл басынан бері банктің активтері 20% -ға, несие портфелі - 12,6% -ға өсті. Мұндай нәтижелерге қол жеткізу сату арналарының белсенді жұмысымен, елдегі ең ірі бөлшек сатушылармен, сондай-ақ нарыққа тұжырымдамалық жаңа өнімдерді енгізумен қамтамасыз етілді. Мысалы, жақсы несие тарихымен және тұрақты табыстары бар клиенттер төменгі мөлшерлеме бойынша қарыз алу мүмкіндігіне ие. Банктің адал клиенттері үшін 60 айдың ең жоғарғы несие сомасы 2 млн. теңгеге дейін ұлғайтылды. «SB Home Bank» АҚ (Қазақстан) «Хоум Кредит» халықаралық қаржы тобының құрамына кіреді, бұл тәуекелдерді басқарудың жоғары тиімді моделіне негізделген.

Банк қарыз алушының төлем қабілеттілігін бағалау кезінде пайдаланылатын жоғары технологиялық скорингтік үлгілерді қолданады [26]. Заемшының кредиттік қабілеттілігін бағалау процестері үнемі жетілдіріліп отырады, соның арқасында банктің қызметі сапалы түрде өсуде. Банк жыл сайын тәуекелдерді басқару жүйесін дамыту және жаңарту үшін елеулі қаржы бөледі.

Әдетте, бұл модель үлкен деректер массивімен ғана тиімді жұмыс істейді. Банкте қазіргі уақытта белсенді клиенттер базасы 29 миллион клиентке жетеді. Осыны ескере отырып, скоринг үлгісі қысқа мерзімде төленеді деп есептейді. Бірақ жасанды интеллект негізінде скорингтік модельді енгізгендіктен, несие портфелінің сапасы үш есе жақсарды.

Қазір бұл тақырып белсенді талқыланып жатыр, электрондық цифрлық қолтаңбаны (ЭЦҚ) пайдалану бойынша белгілі бір бастамалар қарастырылуда. Эксперимент ретінде жобаның шеңберінде банктерге ЭЦҚ-ны дербес шығаруға мүмкіндік беріледі деп болжануда. Яғни, клиент банкке алғаш рет келгенде дереу ЭЦҚ алады. Кейінгі банктік операцияларда қарыз алушы банкпен тікелей байланыса алмайды. Банк үшін ең бастысы - клиенттердің қауіпсіздігі. Банк терминалдары биометриямен жабдықталады. Биометрияда банк клиенттің карточкаларды пайдаланушылардың саусақ іздерін алады. Бұл технология клиенттерді алаяқтардан қорғайды, себебі саусақ іздері бірдей емес. Үндістанда Home Credit Group несие ұсынады, торларды сканерлеу арқылы өз тұтынушыларын анықтайды. Үндістанда халық санағы да сканерден өткізіледі [27]. Егер Қазақстан Республикасының Үкіметі осы бағытта қадам жасаса, үміткерлерге несие беретін алаяқтық схемалар толығымен жойылып, несие желісін онлайн тәртібінде бекіту тез және қауіпсіз болады. Әлемде көптеген банктер филиалдарын кесіп, интернет-компанияларға айналады. Қазіргі кезде банктер негізінен депозиттерден қаражат тартады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Еліміздің банк секторы тұтынушылар сұранысы бойынша өзгеріп отырады. Уақыттың талабы - өмірдің барлық салаларын цифрландыру. Банктің өндірістігі оның негізгі бәсекелік артықшылығы болып табылады және өзгеруге қадам жасамаған қаржы мекемесі мәңгілікке нарықтан ығыстырылады. 2018 жылдың басынан бастап, Қазақстанның ірі банкі, «Цеснабанк» АҚ, стратегиялық міндеттерді бірінші

нөмірге ауыстыру туралы жариялады. Экономика жағдайын талдау, зерттеу статикалық мәліметтерсіз болмайды. «Цеснабанк» АҚ сондай-ақ әлемнің және банк экономиканың басым секторларын қолдауға, шағын және орта бизнесті қолдауға және елдің елеулі инфрақұрылымдық және индустриалдық жобаларын іске асыруға арналған мемлекеттік бағдарламалардың қатысушысы болып табылады. Қазақстанның өңірлерін дамытуға және біздің отандастарымыздың жалпы әл-ауқатын арттыруға ықпал етеді. Банктің тиімді жұмысының негізгі көрсеткіштері реттеушінің талаптарын сақтау және үздіксіз табысты қалыптастыру болып табылады, ал 25 жыл ішінде Цеснабанк Ұлттық Банкке, клиенттерге және резервтегі серіктестерге өз міндеттемелерін орындады. Банк жаһандық экономикадағы және басқа да тәуекелдердегі болжанған ауытқулармен бетпе-бет келіп отыр. Банктің бүкіл тарихында негізгі бөлігі ешқашан өзгермеген акционерлер, таяудағы уақытта қайтадан капиталдандыруға ниетті. Қаржылық тұрақтылықты қамтамасыз ету жөніндегі іс-шаралар жоспарына сәйкес Банктің міндеттемелерін мерзімінен бұрын орындау жоспарлары бар. Бұл шешімдер әрбір акционердің клиенттерге жеке жауапкершілігін және нарықтық тәуекелдерді және нормативтік талаптарды болжауға дайын екенін көрсетеді.

Банктің дербес жоспарлары Digital-платформаларды және Интернет-банкингті одан әрі дамыту. Банк өз клиенттері үшін ыңғайлы экожүйені құруға тырысады - бизнесті басқару және дамыту үшін қажетті барлық қызметтер бір жерде шоғырланатын болады және клиенттерге тәулік бойы қол жетімді болады. Жылдың бірінші жартысында Ұлттық Банктің қосымша капиталдандыру бағдарламасына қатысатын бес банктің көрсеткіштері несиелендіру мен активтердегі нарықтағы үлестердің күрт төмендеуін көрсетпеді. Банк тәуекелдерін басқару жүйесі - банктің қызметкерлері жұмысының әдістерін, тәсілдерін үйлестіреді, бұл оң қаржылық нәтижені қамтамасыз етуге, тәуекелді оқиғалардың пайда болуын болжауға және оның теріс салдарын жоюға немесе азайтуға бағытталған шаралар қабылдауға мүмкіндік береді. Бұл басқару жүйесі түрлі критерийлерге негізделген. Банк тәуекелдерінің түрлеріне сүйене отырып, бұл жүйе несие тәуекелін басқару, борыштық өтімділік тәуекелдігі, пайыздық мөлшерлеме, операциялық тәуекел, кірістіліктің жоғалуы, сондай-ақ кредиттік мекеменің жеке бизнес жолдарында туындайтын тәуекелдерге байланысты күрделі блоктарға бөлуге болады. Басқа қауіп-қатерді жіктеу кезінде, тәуекелдерді басқарудың жеке кіші және Тәуекелдерді басқарудың жиынтық бірлігі тәуелсіз бірліктер ретінде бөлінеді [28]. Бірінші блок кредиттік операциялардың және банктік операциялардың басқа түрлерінің тәуекелін басқаруды қамтиды, екіншісі - әртүрлі банктік портфельдер - несие, сауда, инвестиция, тартылған ресурстар және т.б. тәуекелдерін басқарады. Біздің көз алдымызда еліміздің банк секторы тұтынушылар сұранысы бойынша өзгеріп отыр. Тәуекелді сәйкестендіру қауіп-қатерді анықтайтын бағыттардан тұрады.

Жаңа жүйені енгізуде Ұлттық Банк қаржы секторының үздіксіз жұмыс істеуін қамтамасыз етуде және ең маңызды проблемаларға уақтылы жауап беруін көздейді. Тәуекелді анықтау қауіпті аймақтарды анықтаумен қатар, осы салалармен байланысты банктің практикалық пайдасы мен ықтималдың теріс салдарын да қамтиды. Сонымен қатар, жаңа жүйе заманауи нарықтар дамыған сайын күрделі болып келе жатқан қаржылық тәуекелдердің өзгеретін сипатына бейімделуге мүмкіндік береді. Тәуекелді, сондай-ақ оның басқару жүйесінің басқа элементтерін анықтау үшін, тиісті ақпаратқа қол жеткізу және өңдеуден тұратын жақсы ақпараттық базаға ие болу өте маңызды. Тәуекелдерді басқару жүйесінің мазмұнын ашуға негізделген банктік тәуекелдерді басқару тетіктерін жетілдіру бағыттары зерттеуде ұсынылды. Зерттеудің өзін статистикалық мәліметтерді қолдана отырып заманауи модельдерді қолданусыз талдау жасау мүмкін болмайтыны анық. Мақалада қаржы нарығындағы банктердің ең басты ішкі тәуекелдеріне аса мән беруі көрініс тапты.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 3 Н.Назарбаевтің «Қазақстан халқына жолдауы» //Қазақстандықтардың әл-ауқатының өсуі табыспен тұрмыс сапасын арттыру//.05.10.2018 ж.
- 4 Лисак Б. И. Интегрированный риск-менеджмент в банках: учебник. – Алматы: Издательство «Экономика», 2013.
- 5 Исаков У.М. Банк ісі. //Оқулық.- Алматы: «Экономика баспасы», 2013.
- 6 Банковские риски: учебное пособие / кол. авторов; под ред. д-ра экон. наук, проф. О.И. Лаврушина и д-ра экон. наук, проф. Н.И. Валенцевой. — М.: КНОРУС, 2016. — 232 с.

- 7 Қазақстан Ұлттық Банкі ресми интернет ресурсы [Электрон. ресурс]. 2018. – URL: www.nationalbank.kz
- 8 Международная конвергенция измерения капитала и стандартов капитала. Базельский комитет по банковскому надзору. М.: Банк международных расчетов. 2004.
- 9 Официальный сайт Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан [Электрон. ресурс]. www.stat.gov.kz 2018
- 10 Рогачев А.Ю. Современная роль коммерческих и региональных банков // Экономика и экономические науки. – 2016. – №4. – С. 21–28
- 11 Леонтьев В.Е., Привалова С.Г. К вопросу о сущности и классификации банковских рисков // Управленец. 2014. № 1/47. С. 26-35.
- 12 Мақыш С.Б. Ақша, несие, банктер теориясы. Оқулық.— Алматы: 2006—
- 13 Коновалова О.М. методика(стандарт)оценки эффективности управления банковскими рисками // Банковское дело. – 2014. – № 3. – С. 12-20.
- 14 Кузьмичева И.А., Подколзина Э.А. Система управления банковскими рисками // Фундаментальные исследования. - 2015. - №2-25. - С5635-563
- 15 Пименов Н.А. Управление финансовыми рисками. М.: Юрайт, 2016. с 93
- 16 Материалы Базельского соглашения // Бизнес и банки. 2005.
- 17 Энциклопедия финансового риск-менеджмента / под ред. А.А. Лобанова, А.В. Чугунова. М.: Альпина Паблишер, 2003г
- 18 Евдокимова С.С. Специфика оценки средневзвешенной стоимости капитала кредитной организации и методы ее оптимизации // Финансы и кредит. 2017. №14. С.18–19.
- 19 Приступ Н.П., Сенчукова А.С. Теоретические аспекты управления банковскими кредитными рисками // Современные научные исследования и инновации 2015. № 6.
- 20 Белозеров С. Страхование и управление рисками. Проблемы и перспективы / С. Белозеров, Н. Кузнецова. СПб.: Проспект, 2017. 528 с.
- 21 Тарасов А. Методы оценки параметров риска и доходности инвестиций / Тарасов А., Шлячков Н. – М.: Эконом, 2014. – 109 с.
- 22 Гасанова М.М. Роль коммерческих банков в современной экономике и перспективы его развития // Концепт. – 2016.
- 23 Волков А.А. Управление рисками в коммерческом банке. М.: Омега-Л, 2015. 156 с.
- 24 Мануйленко В. В Реализация концепции доходности капитала с учетом риска // 2016. №2.
- 25 Zaytseva A.V. // Insurance of bank risk legal construction. main directions and importance in banking activities // Banking Law 2016. № 5. P. 62-65.
- 26 Karen Schnatterly., Brent B. Clark., John Howe Michael L // Regulatory and governance impacts on bank risk-taking, 2017
- 27 Sovereign Capacity During a Financial Crisis: A.C.Santos A Cross-Country Analysis // Journal of Credit Risk, 2018
- 28 The Strategic Underreporting of Bank Risk // Taylor A. Begley R
- 29 Funding liquidity and bank taking // Muhammad Saifuddin, Haral Scheule
- 30 Do Higher Bank Capital Requirements Really Decrease Systemic Risk // P. Teodora

REFERENCES

- 3 N. Nazarbayev // Strategy: Growth of welfare of Kazakhstan by improving quality of life and income // 05.10.2018 year. //
- 4 Lisak BI Integrated risk management in banks: a textbook. - Almaty: Publishing House "Economics", 2013.
- 5 Iskakov UM, Banking: Textbook - Almaty: Economics, 2013. - 776p
- 6 Banking risks: textbook / stake. authors; by ed. Dr. Econ. sciences, prof. O.I. Lavrushina and Dr. Econ. sciences, prof. N.I. Valentsova. - M.: KNORUS, 2016. - 232 p.
- 7 web-site of the National Bank of Kazakhstan [Electronic. resource]. - 2018. - URL: www.nationalbank.kz

- 8 International convergence of capital measurement and capital standards. Basel Committee on Banking Supervision. M.: Bank for International Settlements. 2004.
- 9 The official website of the Committee on Statistics of the Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan [Electron. resource]. - 2018. - URL: www.stat.gov.kz (2018)
- 10 Rogachev A.Yu. The modern role of commercial and regional banks // Economics and economic sciences. - 2016. - №4. - p. 21–28
- 11 Leontiev V.E., Privalova S.G. To the question of the nature and classification of banking risks // Manager. 2014. No. 1/47. Pp. 26-35
- 12 Makysh S.B. Аққа, Nesie, Bankter Theories. Textbook. – Almaty: 2006–
- 13 Konovalova OM method (standard) of assessing the effectiveness of banking risk management // Banking. - 2014. - № 3. - p. 12-20.
- 14 Kuzmicheva IA, Podkolzina E.A. Bank risk management system // Basic research. - 2015.-№2-25.- P5635-563
- 15 Pimenov N.A. Financial risk management. - M.: Yurayt, 2016. – P 416
- 16 Materials Basel Agreement // Business and banks. 2005.
- 17 Encyclopedia of financial risk management / ed. A.A. Lobanova, A.V. Chugunova. M.: Alpina Publisher, 2003
- 18 Evdokimova S.S. The specifics of assessing the weighted average cost of capital of a credit institution and methods for its optimization // Finance and Credit 2017. №14. P.18–19.
- 19 Prictup NP, Senchukova A.S. Theoretical aspects of bank credit risk management // Modern scientific research and innovation. 2015. № 6.
- 20 Belozеров S. Insurance and risk management. Problems and prospects / S. Belozеров, N. Kuznetsova. - SPb.: Prospect, 2017. - 528 p.
- 21 Tarasov A. Methods for estimating risk and return on investment parameters / Tarasov A., Shlyachkov N. - Moscow: Ekonom, 2014. - 109 p.
- 22 Hasanova M.M. The role of commercial banks in the modern economy and the prospects for its development // Concept. - 2016.
- 23 Volkov A.A. Risk management in a commercial bank. M.: Omega-L, 2015.
- 24 Manuilenko V. In the implementation of the concept of return on capital, taking into account risk //
- 25 Zaytseva A.V. // Insurance of bank risk legal construction. main directions and importance in banking activities // Banking Low 2016. № 5. P. 62-65.
- 26 Karen Schnatterly., Brent B.Clark.,John Howe Michael L//Regulatory and governance impacts on bank risk-taking, 2017
- 27 Sovereign Capacity During a Financial Crisis: A.C.Santos A Cross-Country Analysis//Jornal of Credit Risk, 2018
- 28 The Strategic Underreporting of Bank Risk//Taylor A. Begley R
- 29 Funding liquidity and bank taking//Muhammad Saifuddin, Haral Scheule
- 30 Do Higher Bank Capital Requirements Really Decrease Systemic Risk// P. Teodora Banking risks: a tutorial

РЕЗЮМЕ

На фоне усиливающихся кризисных явлений и роста конкуренции на рынке банковских услуг, создание эффективных систем управления банковскими рисками становится наиболее актуальной проблемой. Усиление конкуренции и нестабильность на финансовых рынках ставят банки перед новыми рисками и требуют постоянного обновления процесса управления бизнесом и связанных с ним рисков для сохранения конкурентоспособности.

В этих условиях каждый банк должен иметь собственную систему управления рисками и придавать ей должное значение. В статье рассматривается необходимость организации системы управления банковскими рисками, методов управления рисками, количественных и качественных методов оценки

рисков. Подробно раскрываются роль, задачи и полномочия органов управления в создании эффективной системы правовых норм, регулирующих особенности принимаемых банком рисков, управление рисками как элемент системы внутреннего контроля в банках.

RESUME

Against the ever-increasing crisis phenomena and growth of the competition in the market of banking services creation of effective management systems bank risks becomes the most actual problem of bank management.

The increased competition and instability of the financial markets put banks at new risks and require fixed updating of a business management process and related risks, for preserving competitiveness. In these conditions each bank shall have own risk management system and give it the proper importance. In article need of the organization of a management system by bank risks, risk management methods, quantitative and high-quality evaluation methods of risks is considered.

In detail the role, tasks and powers of regulating boards in creation of the effective system of precepts of law regulating specific features of the risks assumed by bank, risk management as an element of an internal control system in banks reveal.